

Regional
Center for
Human Rights

Підтримка громадянського
суспільства в Україні

ПРАВОВА ОЦІНКА ПЕРЕМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ДО БІЛОРУСІ: ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ

Аналітична довідка

2023

Вступ

Депутатка Палати представників Національних зборів Білорусі Людмила Макаріна-Кібак заявляє: *“С 2016 года мы принимаем детей из Украины, в том числе Донбасса. Эту практику мы продолжили в 2022 и 2023 годах”*¹. Перебування неповнолітніх громадян України на території РБ позиціонується вищими посадовими особами держави як оздоровлення, відпочинок або реабілітація – загалом, нейтральні діяння чи навіть гуманітарна допомога постраждалим від збройного конфлікту.

Натомість дитячі табори та санаторії перетворюються на центри експрес-індоктринації, в яких протягом короткого часу неповнолітнім українцям намагаються змінити ідентичність та мілітаризують свідомість. Зловживаючи вразливим становищем дітей, вищі посадові та наближені до них особи в Білорусі розробляють як плани їхньої подальшої інтеграції у власне суспільство, так і реалізують геноцидну політику РФ, спрямовану на перетворення українських дітей на ворогів власної нації.

Президент РБ Олександр Лукашенко наполягає: *“Я вышел на [президента России Владимира] Путина, говорю: давай мы часть союзного бюджета потратим на этих детишек. Вот так и начали их привозить”*². Ця аналітична довідка має на меті дослідити на основі синтезу інформації з відкритих джерел місце утримання неповнолітніх у РБ, логістику переміщення дітей, масштаби вивезення, програму перебування, а також надати юридичну кваліфікацію відповідним діянням та встановити вертикаль осіб, залучених до їх реалізації.

¹ <https://house.gov.by/ru/interview-ru/view/belarus-udeljaet-ogromnoe-vnimanie-ozdorovleniju-detej-iz-zon-prirodnix-katastrof-voennyx-dejstvij-deputat-10492/>

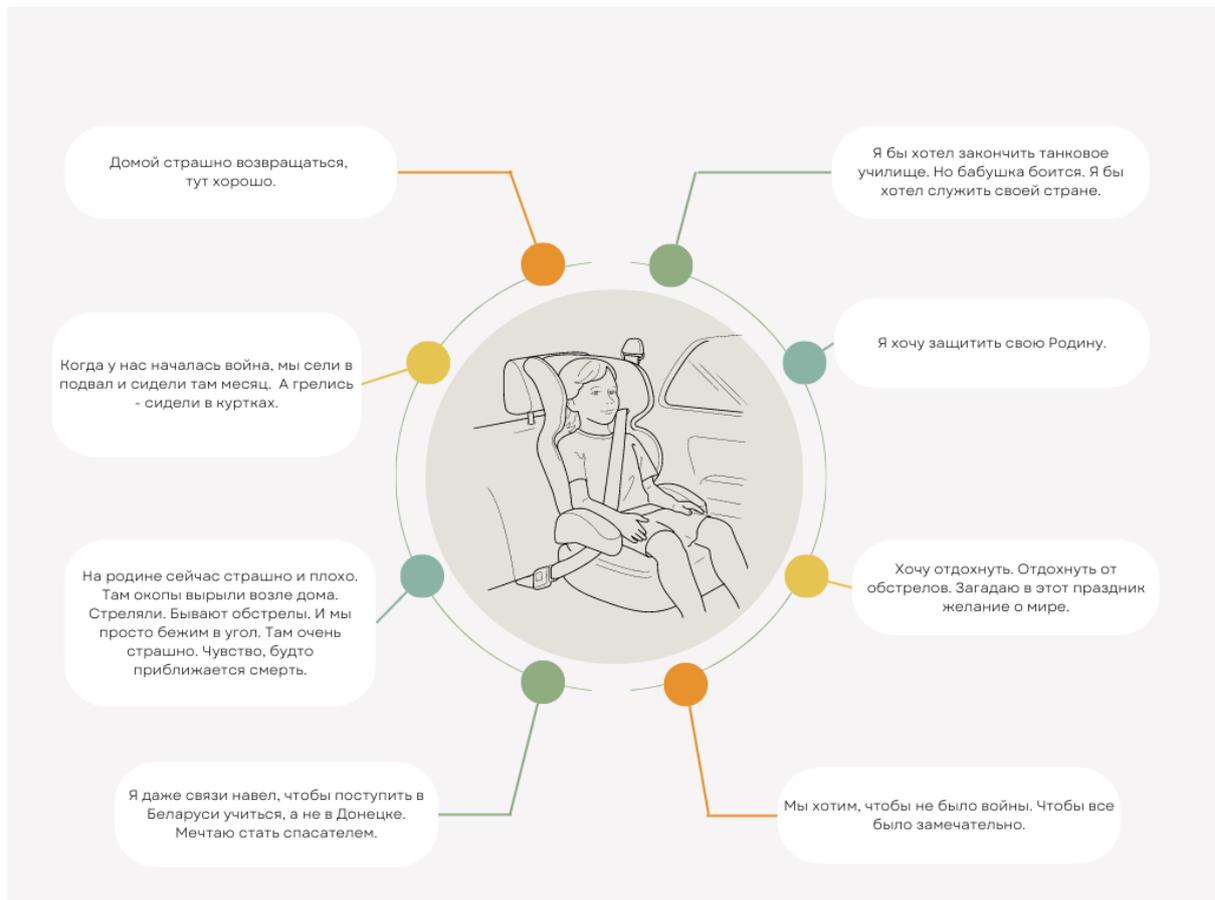
² <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/18132695>

*Що говорять діти?*³

Стаття 12 Конвенції про права дитини наполягає на важливості брати до уваги думку дитини з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю⁴. Українські діти, які були вивезені до РБ, свідчать про жахи збройного конфлікту, розв'язаного Російською Федерацією. Вони перебувають у стані відчаю, невпевненості, страху, та поділяють одну мрію на всіх – про мир. Це діти, які отримали травму у зв'язку з проживанням поблизу зони ведення бойових дій. Частина з них втратила батьків, інших родичів та друзів. Дані обставини обумовлюють особливу вразливість неповнолітніх, що робить їх податливими до індоктринації та русифікації, а втома від збройного конфлікту поряд з російською пропагандою пришвидшує мілітаризацію свідомості та спонукає до служби в збройних силах держави-агресорки. З погляду на зазначене вище, зловживання становищем українських дітей з окупованих територій, у ході їхнього “відпочинку” на території РБ має розглядатися як обтяжуюча обставина, а створене РФ середовище страху й несвободи як умова, яка виключає добровільність будь-якої згоди, наданої що дітьми, що їхніми законними представниками на такий “відпочинок”.

³ <https://www.belta.by/society/view/domoy-strashno-vozvrashchatsja-tut-horoshho-deti-iz-donbassa-pobyvali-v-respublikanskom-dome-molodezhi-570666-2023/>
<https://www.belta.by/society/view/chuvstvo-budto-priblizhaetsja-smert-deti-donbassa-ob-obstrelah-na-rodine-575303-2023/>
<https://www.belta.by/regions/view/deti-iz-donbassa-priehavshie-na-otdyh-v-belarus-v-novyj-god-zagadaem-zhelanie-omire-539508-2022/>
<https://www.belarus.by/ru/press-center/humanitarian-cooperation/kusochek-mira-vozmemo-detstve-rebjat-iz-donbassakotoroe-zabiraet-vojna-no-vozvrashaet-belarus-i-0000158269.html>

⁴ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

Географія вивезення неповнолітніх

На сьогодні можна ідентифікувати, щонайменше, 8 місць утримання українських дітей на території Республіки Білорусь. Серед них:

- Детский оздоровительный лагерь “Дубрава” ОАО “Беларуськалий” (Мінська область)⁵;
- Детский реабилитационно-оздоровительный центр “Ждановичи” (Мінський район)⁶;
- Санаторий “Золотые пески” (Гомельський район);
- Республиканская детская больница медицинской реабилитации “Острошицкий городок” (Мінський район)⁷;
- Гостиница “Беларусь” (Брестська область);

⁵ <https://www.belta.by/amp/society/view/nadeemsja-cto-esche-kogda-nibud-oni-poedut-v-belarus-cto-rasskazala-mama-pro-otdyh-devochek-iz-577763-2023>

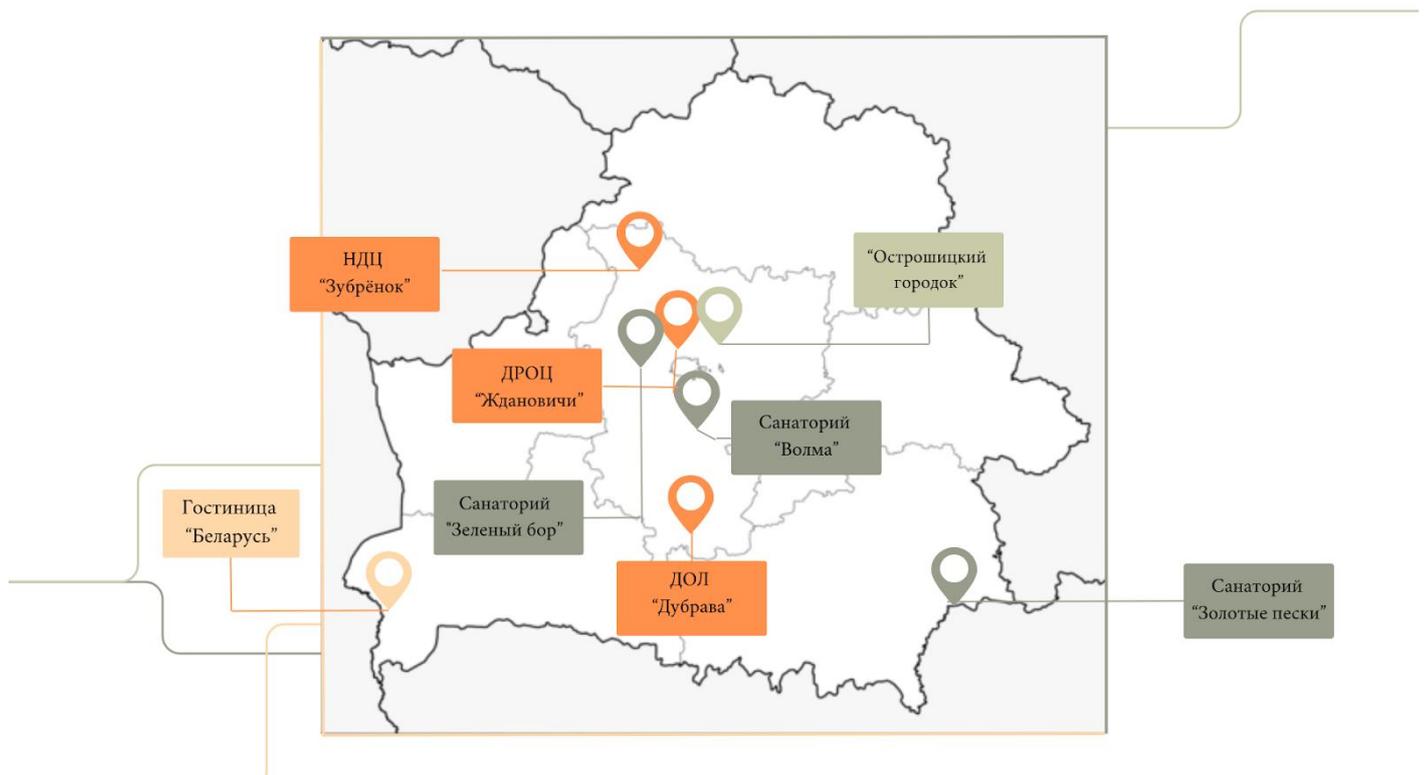
<https://newsua.ru/news/91681-svyshe-100-detej-iz-obstrelivaemoj-yasinovatoj-v-mae-poekhali-na-otdykh-v-lagerya-belorussii>

⁶ <https://newsua.ru/news/91681-svyshe-100-detej-iz-obstrelivaemoj-yasinovatoj-v-mae-poekhali-na-otdykh-v-lagerya-belorussii>

⁷ https://www.tvr.by/news/obshchestvo/belarus_prodolzhaet_pomogat_detyam_donbassa_cto_zapomnilos_rebyatam/

- *Национальный детский образовательно-оздоровительный центр “Зубрёнок” (Мінська область);*
- *Санаторий “Волма” (Мінська область);*
- *Санаторий “Зеленый бор” (Мінська область).*

Неповнолітніх вивозили з окупованих територій України, а саме: Донецька, Луганська, Горлівки⁸, Макіївки⁹, Ясинуватої¹⁰, Докучаєвська¹¹, Антрацита, Маріуполя, Лисичанська¹², Запорізької області (Бердянськ¹³, Васильківка¹⁴, Кам'яно-Дніпровський район¹⁵), Херсонської області¹⁶.

⁸ <https://brsm.by/news/yarkij-akkord-otdyha-detej-iz-donbassa-v-belarusi/>

<https://www.tvr.by/news/obshchestvo/belarus-prodolzhaet-pomogat-detyam-donbassa-cto-zapomnilos-rebyatam/>

⁹ <https://sputnik.by/20220927/cto-rasskazyvayut-donetskie-deti-kotorye-priekhali-na-ozdorovlenie-v-soligorsk-1067301733.html>

¹⁰ <https://newsua.ru/news/91681-svyshe-100-detej-iz-obstrelivaemoj-yasinovatoj-v-mae-poekhali-na-otdykh-v-lagerya-belorussii>

¹¹ <https://www.belta.by/amp/society/view/nadeemsja-cto-esche-kogda-nibud-oni-poedut-v-belarus-cto-rasskazala-mama-pro-otdyh-devochek-iz-577763-2023>

¹² <https://www.belta.by/amp/society/view/nadeemsja-cto-esche-kogda-nibud-oni-poedut-v-belarus-cto-rasskazala-mama-pro-otdyh-devochek-iz-577763-2023>

¹³ <https://sputnik.by/20220927/cto-rasskazyvayut-donetskie-deti-kotorye-priekhali-na-ozdorovlenie-v-soligorsk-1067301733.html>

¹⁴ <https://mig.com.ua/ru/bolshe-40-ka-detej-yz-okkupyrovannoj-vasylevki-rossyiane-vyvezly-v-belarus/>

¹⁵ <https://e-cis.info/news/568/108662/>

¹⁶ <https://sputnik.by/20230329/shkolniki-iz-khersonskoy-oblasti-pobyvali-v-informagentstve-sputnik-belarus-1073794438.html>

Логістика подорожі

З окупованої території України в Білорусь дітей вивозять через РФ. Проміжним пунктом є місто Ростов-на-Дону, куди неповнолітніх привозять автобусом¹⁷. Згідно з інформацією, яка міститься в листі Дмитра Мезенцева до Генерального директора ОАО “РЖД” Олега Белозьорова, у 2022 році було реалізовано практичну взаємодію Білоруської залізниці і ОАО “РЖД” з організації [вивезення] і харчування українських дітей. Фінансування здійснювалося за рахунок бюджету Союзної держави. На 2023 рік заплановано використання тієї ж схеми щодо 1050 дітей (у першому півріччі) та 908 осіб (у другому півріччі) із малозабезпечених сімей, а також дітей-сиріт у складних життєвих умовах, які проживають на території т.зв. ДНР та ЛНР¹⁸.

За інформацією з відкритих джерел дітей привозять у РБ потягом “Адлер - Мінськ”, який знаходиться у віданні Білоруської залізниці і курсує раз на два дні. Це може бути потяг 302С, який рухається через станцію “Ростов Главный”¹⁹. Відстань між початковою та кінцевою станцією сягає 1800 кілометрів. Таким чином, вся дорога займає понад 2 доби²⁰. Зі столиці РБ українських дітей переміщують до таборів/санаторіїв автобусами, зокрема, спеціальним транспортом ОАО “Беларуськалий”²¹.

Масштаби вивезення та портрет неповнолітніх жертв

Українських дітей почали вивозити до Білорусі, щонайпізніше, з 2015 року. З 2021 року спорадичні програми для окремих категорій дітей (діти у складних життєвих обставинах, діти з інвалідністю) перетворилися на широкомасштабний та систематичний план поспішного викорінення української національної ідентичності з використанням інституційних та людських ресурсів РБ.

¹⁷ <https://sputnik.by/20230410/vzryvy-snaryadov--eto-norma-chto-govoryat-i-o-chem-mechtayut-deti-donbassa-1074219178.html>

¹⁸ <https://investigatebel.org/en/investigations/vyvoz-ukrainskih-detej-v-belarus>

¹⁹ <https://sputnik.by/20221013/ocherednaya-gruppa-detey-iz-donbassa-pribyla-v-belarus---video-1067946881.html>

²⁰ <https://www.tourister.ru/tips/7038>

²¹ <https://www.stc-tv.by/obschestvo/109674-v-soligorskoy-rayone-startovala-letnyaya-ozdorovitel'naya-kampaniya/>

За відомостями, наданими білоруською стороною протягом 2021-2022 року на територію держави було переміщено понад 3 000 українських дітей²². У той же час згідно зі свідченнями заступника директора благодійного фонду Олексія Талая Володимира Казбанова, “в среднем путевка на одного прибывшего обходится в 1500 белорусских рублей плюс дорога не менее 500 рублей”. Він вказує, що головними джерелами фінансування поїздок є:

- “благодійні” пожертви до Фонду, зокрема від камчатського бізнесмена Миколи Гінца²³;
- допомога ОАО “Беларуськалий”;
- бюджет Союзної держави.

За словами Казбанова, з фонду Союзної держави вже було використано на організацію вивезення “дітей з Донбасу” 18 мільйонів рублів (існує також інформація про виділення 29 мільйонів рублів лише у вересні 2022 року)²⁴. Відтак, підрахувавши, щонайменше, 9 тисяч неповнолітніх українців могли перебувати або залишаються на території РБ.

Вік дітей, яких вивозять до Білорусі, 5²⁵-16 років. Серед неповнолітніх є діти-сироти (зокрема, у зв'язку зі збройною агресією РФ), діти, позбавлені батьківського піклування, діти з інвалідністю²⁶.

У той же час отримати перевірену інформацію про кількість вивезених дітей, їхні персональні дані, умови утримання виявилось неможливим. Представництво ЮНІСЕФ у РБ не відповідає на запити. Білоруське товариство Червоного Хреста порушило принципи незалежності та нейтральності. Обидві структури, за словами вищих посадових осіб Білорусі, співпрацюють з урядом у ході реалізації програм “оздоровлення”. Так, парламентарій Людмила Макаріна-Кібак зазначила: “Мы делаем это

²² <https://www.belta.by/society/view/kormili-dranikami-s-mjasom-teper-takie-delaem-doma-deti-donbassa-mechtajut-ynov-priehat-v-belarus-577592-2023/>

<https://www.tvr.by/news/obshchestvo/belarus-prodolzhaet-pomogat-detyam-donbassa-chto-zapomnilos-rebyatam/>

²³ <https://investigatebel.org/en/investigations/vyvoz-ukrainskih-detej-v-belarus>

²⁴ <https://rg.ru/2022/12/07/avtobusy-kompiutery-i-interaktivnye-doski-dmitrij-mezencev-privez-gumanitarnyj-gruz-na-donbass.html>

²⁵ <https://sputnik.by/20230410/vzryvy-snaryadov--eto-norma-chto-govoryat-i-o-chem-mechtayut-deti-donbassa-1074219178.html>

²⁶ <https://mlyn.by/05092022/pervaya-gruppa-detej-iz-donbassa-priehali-5-sentyabrya-na-otdyh-v-belarus/>

открыто и транспарентно, в том числе в сотрудничестве с международными организациями и фондами системы ООН, включая Красный Крест и ЮНИСЕФ”²⁷.

У відповідь на запит щодо того:

- 1) скільки українських дітей було вивезено в Білорусь на так зване оздоровлення?
- 2) чи вимагала Україна доступ до цих дітей? Чи відвідувала місця їхнього утримання?
- 3) чи були повернуті українські діти назад на окуповані території чи на підконтрольну Україні територію?

Посольство України в Республіці Білорусь зазначило: *“У консульському відділі Посольства України в Республіці Білорусь відсутня інформація білоруської сторони щодо кількості та місця перебування неповнолітніх дітей-громадян України, вивезених в Білорусь з тимчасово окупованих територій нашої держави”.*

У відповіді на запит від 28 липня 2023 року щодо діяльності Посольства України в Республіці Білорусь у сфері захисту прав та інтересів неповнолітніх громадян України, у зв'язку з інформацією щодо незаконно депортованих до Білорусі українських дітей, Міністерство закордонних справ України наголосило:

“Згідно з даними Посольства України в Республіці Білорусь, станом на теперішній час до зазначеної установи не надходили звернення від органів влади чи правоохоронних органів України щодо порушення прав та інтересів неповнолітніх громадян України у зв'язку з перебуванням у Білорусі. Відсутні також звернення зі згаданого питання від батьків та керівників дитячих установ України.

Водночас зазначене питання перебуває на особливому контролі дипустанови та постійно порушується під час робочих зустрічей з представниками дипломатичного корпусу, акредитованого в Мінську. Так, зокрема, 27 липня

²⁷ <https://sputnik.by/20230719/belarus-ozdoravlivaet-ukrainskikh-detey-otkryto--deputat-1077630975.html>

ц.р. було проведено зустріч з Представником ЮНІСЕФ у Білорусі Р. Хайдаровим, у ході якої обговорювалися питання щодо незаконного переміщення дітей-громадян України до Білорусі з окупованих територій України та можливого залучення ЮНІСЕФ до їх повернення на Батьківщину”.

Вивезення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

Перші випадки вивезення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, траплялися з 2021 року. У вересні 2021 року на “оздоровлення” в НДОЦ “Зубренок” було передано 131 вихованця Донецької спеціальної школи-інтернату №17 та Амвросіївської школи-інтернату №4²⁸. Тоді ж були переміщені діти з Донецької школи-інтернату №1²⁹. У квітні 2023 року в ДОЛ “Дубрава” вивезли дітей з Антрацитівської спеціальної (корекційної) школи-інтернату³⁰.

Випадки подальшого поміщення таких дітей в інтернатні заклади Білорусі або в прийомні сім’ї не зафіксовані. У той же час Фонд Олексія Талая пропонує мешканцям Білорусі прийняти в себе дітей з України, відбудувати лікарні, дитячі садки та церкви в “ДНР” та жертвувати на його роботу³¹.

Програма “оздоровлення” українських дітей у Білорусі

У таборах та в санаторіях на території Білорусі, крім звичної програми оздоровлення та відпочинку, діти з України проходять індоктринацію, русифікацію та мілітаризацію. Ті дитячі зміни, які були організовані навесні, восени й взимку, мали обов’язкову навчальну складову із заняттями російською мовою за російською навчальною програмою. Важливо згадати, що шкіл з українською мовою навчання в Білорусі немає взагалі, а

²⁸ https://www.tvr.by/news/obshchestvo/deti_iz_donetskoj_oblasti_priekhali_po_podarochnoy_putevke_v_bielarus/

²⁹ <https://zviazda.by/be/node/226378>

³⁰

https://www.tvr.by/news/obshchestvo/pochemu_bomzhi_pomogali_mladentsam_v_mariupole_kak_mer_otpravil_svoy_gor_od_na_smert_i_gde_deti_derut/

³¹

факультативи існують виключно номінально - у формі методичних розробок, які не реалізуються фактично³². Освітня складова в таборах спрямована на популяризацію білоруських закладів середньої професійної та вищої освіти. У жовтні 2022 року голова Мінської обласної організації профсоюзу робітників хімічної, гірської і нафтової промисловості Дмитро Швайба заявив, що діти з окупованих територій можуть отримати освіту в Білорусі, заохочення у вигляді стипендії, гуртожиток і подальше працевлаштування, зокрема на “Білоруськаліі”, за кошти якого функціонує ДОЛ “Дубрава”³³. Такі плани свідчать про намір залишити українських дітей в РБ назавжди. Подекуди вони вже демонструють успішність: так, 16-річний Ярослав Аксьонов з Донецька після “оздоровлення” в ДОЛ “Дубрава” планує навчатися в Білорусі на пожежника, а після - залишитися в державі й перевезти туди всю родину³⁴.

Що стосується мілітаризації, задокументовано відомості про відвідування дітьми з окупованих територій військової частини внутрішніх військ МВС 3214, службовці якої брали участь в силових розгонах протестувальників у березні 2006 року та серпні 2020 року³⁵, а також про тренування спецназівцями та курсантами факультету внутрішніх військ Військової академії з рукопашного бою та з військової справи³⁶. Відомо про проведення виставки зброї³⁷. Крім того, у ДОЛ “Дубрава”, який приймає найбільшу кількість українських дітей, фіксуються зустрічі з воєнно-патріотичним клубом “Родник”, організовуються екскурсії “Лінією Сталіна”, покладання квітів героям “Великої Вітчизняної війни”³⁸. На території табору розміщено техніку та екіпіровку Міністерства надзвичайних ситуацій та Міністерства внутрішніх справ Білорусі³⁹.

³² <https://nash-dom.info/113772>

³³ <https://sputnik.by/20221014/shvayba-deti-iz-donbassa-mogut-poluchit-obrazovanie-v-belarusi-1067959141.html>

³⁴ https://www.youtube.com/watch?v=BK3Zs_WnwE

³⁵ <https://investigatebel.org/en/investigations/vyvoz-ukrainskih-detej-v-belarus>

³⁶ <https://www.sb.by/articles/lukashenko-obsudil-khod-uborochnykh-rabot-i-kadrovyy-vopros-s-vitse-premerom-zaytsem.html>

³⁷

https://www.tvr.by/news/obshchestvo/detyam_donbassa_podarili_novogodniy_prazdnik_v_legendarnoy_voyskovoy_chasti_3214/

³⁸ <https://vk.com/mydubrava>

³⁹ <https://brsm.by/news/yarkij-akkord-otdyha-detej-iz-donbassa-v-belarusi/>

У контексті мілітаризації слід також звернути увагу на те, що дитячий відпочинок у РБ організований з обов'язковою військово-патріотичною складовою. Одна з особливостей - цілеспрямований розвиток ненависті, зокрема, щодо поляків і українців. Відповідно до Указу Президента Лукашенка №160 від 4 травня 2022 року "Про розвиток воєнно-патріотичних клубів"⁴⁰ при всіх військових частинах було започатковано процес створення клубів. На літній період для неповнолітніх було відкрито 146 військово-патріотичних таборів⁴¹. Крім того, на базі закладів, де перебувають українські діти, діють:

- 1) воєнно-патріотический клуб "Зарница" (НДОЦ "Зубренок");
- 2) воєнно-патріотический клуб "Родник" (ДОЛ "Дубрава");
- 3) воєнно-патріотический клуб "Рысь"⁴².

Про ефективність мілітаризації у ході "оздоровлення" в Білорусі побічно свідчить той факт, що українські діти по завершенню "відпочинку" прагнуть вступити в танкове училище та захищати "Батьківщину" [Росію]⁴³.

У контексті русифікації та індоктринації слід звернути увагу на ідеологічний вплив та, подекуди, психологічне насильство на території РБ. Для дітей з окупованих територій організовують зустрічі з білоруськими службовцями: Артемом Жовнериком, Оленою Карпович, Володимирем Кунцевичем, Сергієм Чадовичем, Дмитром Мезенцевим, Олександром Лук'яновим. У рамках цивільно-патріотичного виховання дітей проводять спеціальні заходи, наприклад квест-гру "Беларусь сінявокая" за сприяння Білоруського республіканського союзу молоді та ОАО "Беларуськалий"⁴⁴. Українські неповнолітні стають жертвами цікавості натовпу: з ними організовують "прес-конференції" та знімають пропагандистські ролики⁴⁵.

⁴⁰ <https://president.gov.by/ru/documents/ukaz-no-160-ot-4-maya-2022-g>

⁴¹ <https://news.zerkalo.io/life/17455.html>

⁴² <https://belsat.eu/ru/news/12-07-2023-ukrainskih-detej-massovo-vyvozyat-v-belarus-chto-proishodit-i-pochemu-eto-voennoe-prestuplenie>

⁴³ <https://www.belta.by/society/view/kormili-dranikami-s-mjasom-teper-takie-delaem-doma-deti-donbassa-mechtajut-ynov-priehat-v-belarus-577592-2023/>

⁴⁴ <https://vk.com/mydubrava>

⁴⁵ Див. наприклад, <https://www.youtube.com/watch?v=oQN2CF2Eogg>
https://www.youtube.com/watch?v=BK3Zs_WnwE&t=378s
https://www.youtube.com/watch?v=b_A9snMWvXg
https://www.youtube.com/watch?v=Jc4O9_eabFM&t=2166s

Обов'язковою складовою програмою “оздоровлення” є зустрічі з представниками Білоруської православної церкви (напрямку підпорядкована Російській православної церкві), зокрема єпископом Слуцьким і Солігорським Євсевієм, митрополитом Мінським і Заславським Веніаміном, а також відвідування соборів і церков⁴⁶. Коментуючи агресію РФ проти України, вищезгаданий митрополит Веніамін зазначає, що *“наши народы братские имеют духовное единство, но в рамках политической действительности мы видим разделение, серьезное разделение, которое вызывает естественную скорбь, но вместе с тем мы осознаем, что, имея такой добрый фундамент, на котором строились наши государства, мы можем и должны вернуть единение наших стран, трех народов”*⁴⁷.

Важливо зазначити, що роль БПЦ не обмежується русифікацією та поширенням наративів “Русского мира”. У липні 2015 року “волонтери” мінського приходу ікони Божої Матері “Всех скорбящих Радость” сприяли організації вивезення 25 дітей з т.зв. ДНР на територію Білорусі у духовно-просвітницький центр “В гостях у бабушки” під Слонімом Гродненської області. 7 осіб з групи залишилися в Білорусі назавжди⁴⁸. Така ж подорож для 8 дітей з т.зв. ДНР була організована у серпні 2016 року⁴⁹.

Організація вивезення

Вивезення українських дітей відбувається в рамках політики з чітким розподілом повноважень між задіяними суб'єктами та відповідним нормативно-правовим регулюванням.

Основними задіяними інституціями є Союзна держава, Фонд імені Олексія Талая, Білоруська православна церква, суб'єкти бізнесу (ОАО

⁴⁶ <https://nash-dom.info/113772>

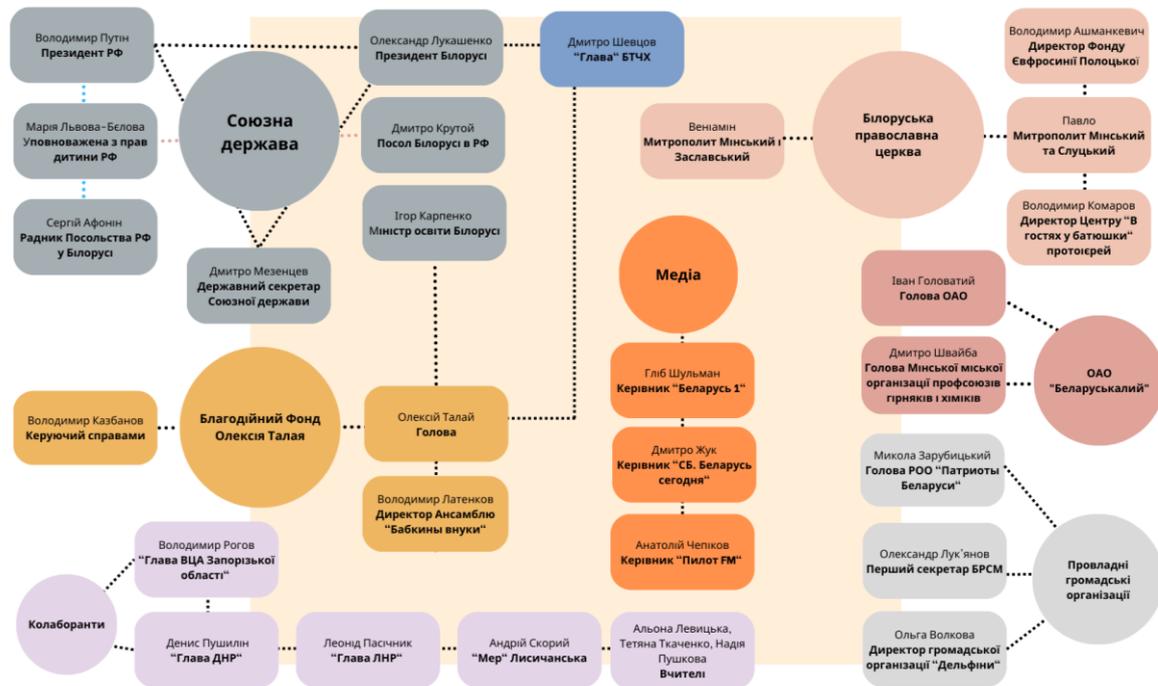
⁴⁷ <https://news.zerkalo.io/life/13351.html#c>

⁴⁸ <http://church.by/news/belorusy-podarili-2-nedeli-otdyha-detjam-iz-donbassa>

⁴⁹

http://www.sobor.by/videonews/Psihoterapiya_dlya_detey_s_Donbassa_nashi_volonteri_privzli_rebyat_na_kanikuli_v_Belarus

“Беларуськалай”)), провладні волонтерські ініціативи, колаборанти на окупованих територіях, білоруські медіа.

До 2021 року вивезення українських дітей у Білорусь відбувалося за сприяння Білоруської православної церкви. Провідну роль у даному процесі виконував митрополит Мінський і Заславський Веніамін, а також “волонтерські ініціативи” на базі мінської парафії ікони Божої Матері “Всіх скорботних Радість” (за підтримки митрополита Мінського і Слуцького Павла), духовно-просвітницького центру “В гостях у бабушки” (очільник - Володимир Комаров), благодійного фонду імені Преподобної Єфросинії Полоцької (директор - Володимир Ашманкевич). На сьогодні БПЦ відіграє важливу роль в індоктринації та русифікації дітей у РБ, про що більш детально згадано вище.

За рік до повномасштабного вторгнення організація “відпочинку” та “оздоровлення” дітей з окупованих територій України в Білорусі перейшла до відома Благодійного фонду Олексія Талая. Останній - активно підтримує російську агресію та поширює наративи про нацизм в Україні (“Украина должна быть демилитаризована, денацифицирована, и там должны прийти

к власти здравомыслящие, лояльные, добрые силы”⁵⁰). Олексій неодноразово відвідував т.зв. ДНР та рішуче налаштований продовжити вивезення неповнолітніх, попри включення до санкційних списків. Талай підкреслював, що координує свою діяльність з Президентом РБ: *“Получив согласие и поддержку главы государства, мы стали прорабатывать возможность отдыха детей Донбасса в Беларуси”*⁵¹. Потім змінив позицію: *“Сейчас получается, что мой фонд как будто бы подставил Александра Григорьевича Лукашенко. Потому что без его распоряжения и поддержки мы своими силами не смогли бы так масштабно реализовать этот проект. А теперь и он как бы попадает под удар. И мне как-то как, можно сказать, его сыну, человеку, который его глубоко уважает, не очень приятно. Поэтому я беру всю ответственность на себя. Без него бы мы не справились, но основной виновник – я. [...] Гаага так Гаага”*⁵².

25 лютого 2021 року Благодійний фонд Олексія Талая уклав угоду про співпрацю з Міністерством освіти РБ. Передусім, мова йшла про спільні ініціативи у сфері патріотичного виховання, в тому числі й вивезених до Білорусі українських дітей. За словами тодішнього міністра освіти РБ Ігоря Карпенка: *“У фонда есть проекты, направленные на патриотическое воспитание подрастающего поколения. Важно, чтобы каждый мог ощутить свою причастность к историческому прошлому, тем событиям, в которых участвовали наши прадеды и деды, ветераны. Соглашение предусматривает ряд совместных мероприятий в этом направлении”*⁵³. Основний проект в рамках угоди - *“Дети независимой Беларуси. Ветеранам и будущим поколениям!”*⁵⁴ У подальшому Міністерство освіти РБ брало участь в організації навчання українських дітей за російськими програмами та не надало їм можливості зберегти національну ідентичність через освітню складову.

⁵⁰ <https://belsat.eu/ru/news/12-07-2023-ukrainskih-detej-massovo-vyvozyat-v-belarus-chto-proishodit-i-pochemu-eto-voennoe-prestuplenie>

⁵¹ <https://by.tribuna.com/others/1112965785-talaj-o-vyvoze-detej-s-okkupirovannyx-territorij-ukrainy-po/>

⁵² https://by.tribuna.com/others/1112960093-talaj-o-vyvoze-detej-s-okkupirovannyx-territorij-ukrainy-ya/?utm_source=copy

⁵³ <https://www.belta.by/society/view/minobrazovaniya-podpisalo-soglashenie-s-blagotvoritelnyim-fondom-alekseja-talaja-430274-2021/>

⁵⁴

https://grodnonews.by/news/obrazovanie/v_grodno_podpisano_soglashenie_mezhdu_ministerstvom_obrazovaniya_belarus_i_blagotvoritel.html

У травні 2023 року Олексій Талай озвучив плани на майбутнє: *“Мы решили создать такую структуру, которая бы нам помогала качественно и в рамках закона оказывать благотворительную помощь по линии Донбасса. Помогать детям Донбасса, пострадавшим гражданам. В том числе по линии реабилитации пострадавших граждан на территории Республики Беларусь”*⁵⁵. Новий фонд буде зареєстрований в Росії. Він матиме п'ять співзасновників. Троє – білоруси, двоє – росіяни. Один із них лідер брянського ансамблю “Бабкины внуки”, який підтримує війну в Україні - Володимир Латенков.

Операційною діяльністю щодо організації вивезення українських дітей займається керуючий справами Фонду - Володимир Казбанов. Він зазначає, що першу “невелику, всього 20 осіб”, групу з території “ДНР” та “ЛНР” білоруси прийняли в серпні 2021 року. Це були діти з різним ступенем інвалідності. Їх успішно пролікували у Республіканській дитячій лікарні медичної реабілітації в Острошицькому Містечку. Пізніше приймали у себе юних мешканців Донбасу також Національний освітньо-оздоровчий центр “Зубренок” та дитячий оздоровчий табір “Дубрава”, санаторії “Золоті піски”, “Волма”, “Зелений бір”, а також Новополицьк⁵⁶. Володимир Казбанов, прихильник інтеграції Білорусі та Росії. З середини 2010-х бере активну участь у проектах “Росспівробітництва”. Саме він займався збиранням коштів на “гуманітарну місію на Донбасі”⁵⁷, частиною якої є “реабілітація” українських неповнолітніх у РБ.

З 2022 року “фінансування гуманітарних проектів” для допомоги “дітям Донбасу” стає пріоритетом Союзної держави. Так, Володимир Путін заявив, що *“Приветствуем включение в гуманитарную повестку деятельности Союзного государства вопросов, связанных с оказанием помощи учащимся и учреждениям образования Донецкой и Луганской народных республик. [...] Образование, помощь детям, молодым людям – это, наверное, всегда должно быть в фокусе нашего внимания”*⁵⁸. 16 вересня 2022 року було підписано

⁵⁵ <https://news.zerkalo.io/life/38573.html?c>

⁵⁶ <https://www.sb.by/articles/putevka-v-bezopasnuyu-zhizn.html>

⁵⁷ <https://gazetaby.com/post/eta-vstrecha-planirovalas-neskolko-let-kem-foto/192966/>

⁵⁸ [https://eurasia.expert/putin-zayavil-chto-soyuznoe-gosudarstvo-okazhet-podderzhku-uchashchimsya-iz-donbassa-/](https://eurasia.expert/putin-zayavil-chto-soyuznoe-gosudarstvo-okazhet-podderzhku-uchashchimsya-iz-donbassa/)

Постанову Ради Міністрів Союзної держави Білорусі та Росії № 20 “Про заходи Союзної держави щодо надання гуманітарної допомоги населенню, яке проживає у постраждалих районах Донецької Народної Республіки та Луганської Народної Республіки”⁵⁹. У ході реалізації Постанови було заплановано приїзд до Білорусі 1050 українських дітей (як виявилось згодом - не лише з “республік”). 25 жовтня 2022 року в ДОЛ “Дубрава”, де знаходилися неповнолітні з окупованих територій, державний секретар Союзної Держави Дмитро Мезенцев заявив, що на проект “*выделены десятки миллионов рублей*”, і що цю роботу продовжать. “*Мы с радостью оплатили переезд ребят через Ростов сюда в Беларусь*”. Він також додав, що дітям допомагатимуть “*забыть сложные страницы, состояться и формировать мечту*”, щоб вони стали “*надежными гражданами своей страны*”⁶⁰.

Вивезення українських дітей до РБ підтримує і Уповноважена при Президентові РФ з прав дитини Марія Львова-Белова. 12 липня 2023 року відбулася зустріч між нею та Послом РБ у Росії Дмитром Крутим. За результатами Уповноважена зазначила: “*Договорились о возможности организации санаторно-курортного лечения и отдыха в Республике для ребят из новых регионов*”⁶¹.

“Російський слід” в організації вивезення українських дітей до РБ відчутний і в діяннях та в заявах Радника Посольства РФ у Білорусі Сергія Афоніна: “*Вчера я был на закрытии второй смены в детском лагере для детей с Донбасса. Она проходила при активной поддержке благотворительного фонда Алексея Талая. Невозможно забыть счастливые глаза детей, которые 18 дней не видели бомбежек, не слышали взрывов. Они чувствовали себя в Беларуси в безопасности, зная, что украинские националисты здесь их не*

59

<http://ivo.garant.ru/#/basesearch/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B0%20%D0%9C%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%20%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%20%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%20%D0%B8%20%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8%20%D0%BE%D1%82%2016%20%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8F%D0%B1%D1%80%D1%8F%202022%20%D0%B3.:0>

⁶⁰ <https://www.dw.com/ru/ukrainskih-detej-nezakonno-vyvozat-v-belarus-otvetit-li-za-eto-lukasenko/a-65399019>

⁶¹ <https://t.me/malvovabelova/1750>

достанут, не смогут убить их близких”⁶². Афонін також зазначив: “То, что эти дети на 18 дней вернули себе детство, это большая заслуга фонда Алексея Талая и всех причастных к этому делу. Вы знаете, не только посольство, но и в целом вся Российская Федерация предлагает подобного рода инициативы”⁶³.

Важлива роль в організації “відпочинку та оздоровлення” українських дітей у РБ належить очільникам закладів, які їх приймають:

- Олена Седун (начальниця бази відпочинку – дитячого оздоровчого табору “Дубрава”)⁶⁴;
- Микола Кулінчик (керівник ДРОЦ “Ждановичи”)⁶⁵;
- Олексій Батков (директор санаторію “Золотые пески”)⁶⁶;
- Жанна Терещенко (головний лікар Республіканської дитячої лікарні медичної реабілітації “Острошицкий городок”)⁶⁷;
- Наталія Полякова (директор Готелю “Беларусь”)⁶⁸;
- Надія Онуфрієва (директор НДОЦ “Зубренок”)⁶⁹;
- Дмитро Кабанов (директор санаторія “Волма”)⁷⁰;
- Юлія Бичинська (директор санаторія “Зелёный бор”)⁷¹.

Важливо підкреслити залученість до процесу “глави” Білоруського товариства Червоного Хреста Дмитра Шевцова, який зазначає: *білорусский Красный Крест “принимал, принимает и будет принимать активное участие” в вывозе детей из Украины*. Представник БТЧХ порушив принципи

⁶² <https://www.sb.by/articles/afonin-deti-donbassa-rasskazyvayut-o-bombezhkakh-spokoyno-budto-eto-obychnaya-zhizn-i-y-etom-ves-tra.html>

⁶³ <https://sputnik.by/20221008/obratno-v-bunker-deti-iz-dnr-so-slezami-pokidayut-belarus-1067740753.html>

⁶⁴ <https://sputnik.by/20230410/vzryvy-snaryadov--eto-norma-chto-govoryat-i-o-chem-mechtayut-deti-donbassa-1074219178.html>

⁶⁵

<http://droczhdanovichi.by/%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE/>

⁶⁶ <https://gp.by/novosti/obshchestvo/news252317.html>

⁶⁷ <https://www.belta.by/society/view/fond-talaja-pomog-detjam-iz-donbassa-prihat-na-reabilitatsiju-v-belarus-492554-2022/>

⁶⁸ <https://hotel-belarus.by/gostinitsa-belarus/gostinichnyj-kompleks-novopolotsk/gostinitsa-belarus>

⁶⁹ <https://www.belta.by/society/view/direktor-zubrenka-belorusskie-deti-i-gosti-iz-za-rubezha-schastlivo-otdyhajut-v-nashej-strane-572931-2023/>

⁷⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=UuSWEQi2-SQ>

⁷¹ <https://zeleniybor.by/treatment/nashi-vrachi>

неупередженості та нейтральності, підтримуючи політику Білорусі та використовуючи Z-символіку⁷².

Що стосується русифікації та індоктринації в РБ, до цього процесу долучені родичі та наближені до Президента Лукашенка особи. У дослідженні Belarusian Investigative Center згадано про Володимира Кулакова, активіста провладного об'єднання “Патриоты Беларуси”, співвласника “Быстрых автомобильных Моек”, чоловіка Тетяни Кулакової, сестри дружини сина президента Дмитра Лукашенка - Анни. Сам Дмитро Лукашенко, як очільник Президентського спортивного клубу, також долучений до процесу організації “відпочинку”: йому особисто дякує колаборантка Ольга Волкова, директор громадської організації “Дельфіны”. Член наглядової ради Благодійного фонду Олексія Талая Дмитро Казаков та координаторка соціальних проєктів Фонду - Юлія Казакова є наближеними особами до сина Лукашенка - Віктора⁷³. Важливо підкреслити й залучення Белорусского республиканского союза молодежи. Перший секретар Союзу Олександр Лук'янов повністю підтримує політику Олександра Лукашенка, називає його кроки “пророческими”, реакцію - “скорой”, розуміння й підтримку “мотивирующими”⁷⁴.

Слід також звернути увагу на роль колаборантів у вивезенні українських дітей: як “голів” т.зв. ДНР, ЛНР, окупованих Запорізької і Херсонської областей, так і представників “волонтерських” організацій і конкретних вихователів/супроводжуючих. У зв'язку з тривалим невизнанням Президентом Лукашенко т.зв. ДНР та ЛНР співпраця щодо “відпочинку” українських неповнолітніх у РБ здійснюється через Союзну державу. Наприклад, 16 червня 2023 року відбулася зустріч між Дмитром Мезенцевим та Денисом Пушилїним, у ході якої, з-поміж іншого, обговорювалося “оздоровлення” дітей з т.зв. ДНР⁷⁵. У свою чергу, “член головної ради військово-цивільної адміністрації Запорізької області” Володимир Рогов 26 квітня 2023 року висловив слова “большой благодарности нашим

⁷² <https://riamediabank.ru/media/8476514.html>

⁷³ <https://investigatebel.org/en/investigations/vyvoz-ukrainskih-detej-v-belarus>

⁷⁴ <https://news.sb.by/articles/lukyanov-ponimanie-i-podderzhka-prezidenta-motiviruyut-nashu-molodezh-k-novym-sversheniyam.html>

⁷⁵ https://www.souzveche.ru/news/74051/?sphrase_id=1565424

белорусским братьям, которые помогли отправить 100 запорожских детей, это первопроходцы, на отдых, восстановление, реабилитацию в Беларусь. [...] Насколько все-таки украинская пропаганда, дебилизация работала... Они реально не понимали, кто живет в Беларуси. В их сознании это были какие-то... Даже не знаю, как назвать. [...] Я сам, чтобы все проконтролировать, поехал с ними. Я довез их до Ростова, посадили на поезд, дальше отправили в Беларусь”⁷⁶.

У 2021 році першу групу дітей з інвалідністю до РБ вивезла вже згадана Ольга Волкова (організація “Дельфіни”). В інтерв’ю 20 червня 2023 року вона зазначила: *“Что касается лагеря “Дубрава”, и не только, ведь ребят и в Минск, и в Гомель возил фонд Алексея Талая”⁷⁷. “Алексей [Талай], и Президент Беларуси, и простые граждане, которые несут вещи в фонд помощи, - вы не представляете, какие это коробочки. Можно сказать, что для меня тема Беларуси - родная”. “Более 3 тыс. детей из Донбасса смогли посетить Беларусь. Если говорить о впечатлениях, то их невозможно передать. В этом огромная заслуга Президента Беларуси”⁷⁸.*

Слід підкреслити роль медіа в процесі вивезення та індоктринації українських дітей на території Білорусі. До імплементації даної політики долучені державні телеканали “Беларусь 1”⁷⁹, “СБ. Беларусь сегодня”⁸⁰, “Пилот FM”⁸¹.

На рівні супроводу дітей до Білорусі та узурпації функцій законних представників неповнолітніх проти найкращих інтересів дитини свою роль відіграли очільники закладів та вихователі:

- Ольга Теличко (“директор” Антрацитівської спеціальної корекційної школи-інтернату)⁸²,

⁷⁶ <https://new.ctv.by/vladimir-rogov-bolshaya-blagodarnost-belorusam-kotorye-pomogli-otpravit-100-zaporozhskih-detey-na>

⁷⁷ <https://www.belta.by/society/view/belarus-eto-skazka-direktor-oo-delfiny-rasskazala-kak-detey-iz-donetska-prinimajut-v-belarusi-572845-2023/>

⁷⁸ <https://www.ostrovets.by/news/novosti/news38303.html>

⁷⁹ https://www.belarus.by/ru/press-center/humanitarian-cooperation/kusochek-mira-vozmemo-o-detstve-rebhat-iz-donbassa-kotoroe-zabiraet-vojnno-vozvrashchaet-belarus_i_0000158269.html

⁸⁰ <https://investigatebel.org/en/investigations/vyvoz-ukrainskih-detey-v-belarus>

⁸¹ <https://brsm.by/news/domoy-strashno-vozvrashhatsya-tut-horosh/>

⁸² <https://www.belta.by/society/view/nadeemsja-chto-esche-kogda-nibud-oni-poedut-v-belarus-chto-rasskazala-mama-pro-otdyh-devochek-iz-577763-2023>

- Тетяна Ткаченко (“представниця” Донецької спеціальної школи-інтернату №17)⁸³,
- Надія Пушкова (“вихователька” школи-інтернату в місті Донецьк)⁸⁴;
- Альона Левицька/Ливицька (“вчителька” кадетського корпусу імені А.В.Захарченко міста Донецька)⁸⁵;
- Олена Козинцева (“керівниця” дитячого гуртка в центрі туризму в місті Горлівка)⁸⁶,
- Ольга Корнійчук (“супроводжуюча” дітей з т.зв. ДНР)⁸⁷;
- Варвара Добрянська (вчителька початкових класів, місто Кальміуське Донецької області)⁸⁸;
- Наталія Тесля (старший тренер спортивної дитячо-юнацької школи Донецька)⁸⁹.

Юридична кваліфікація

Переміщення неповнолітніх громадян України на територію Білорусі з подальшою русифікацією та індоктринацією є порушенням статті 8 Конвенції про права дитини – **права на збереження ідентичності**, зокрема громадянства. На думку Джона Тобіна, професора Мельбурнського університету, ідентичність є засобом, за допомогою якого біологічна сутність людини перетворюється на правову, засвідчуючи “існування конкретної юридичної особи, здатної нести права та обов’язки”. Тому це право є необхідною умовою для реалізації всіх інших прав дитини⁹⁰.

Чітка політика РФ щодо викорінення української ідентичності вивезених дітей, у якій Білорусь відіграє роль співучасниці, спрямована на запобігання

⁸³ https://www.tvr.by/news/obshchestvo/deti_iz_donetskoj_oblasti_priekhali_po_podarochnoy_putevke_v_bielarus/

⁸⁴ <https://ctv.by/ya-tak-obradovalsya-chto-govoryat-detki-iz-donbassa-kotorye-priehali-v-bielorusskiy-zubryonok>

⁸⁵ <https://www.belta.by/society/view/eto-prosto-skazka-soprovodzhajushchaja-detej-iz-donbassa-ob-otdyhe-v-bielarusi-527748-2022/>

⁸⁶ <https://sputnik.by/20230410/vzryvy-snaryadov--eto-norma-chto-govoryat-i-o-chem-mechtayut-deti-donbassa-1074219178.html>

⁸⁷ <https://brsm.by/news/yarkij-akkord-otdyha-detej-iz-donbassa-v-bielarusi/>

⁸⁸ <https://sputnik.by/20220927/chto-rasskazyvayut-donetskie-deti-kotorye-priekhali-na-ozdorovlenie-v-soligorsk-1067301733.html>

⁸⁹ <https://brsm.by/news/domoy-strashno-vozvrashhatsya-tut-horosho/>

⁹⁰ Tobin, J., & Todres, J. (2019). Article 8: The right to preservation of a child’s identity. In J. Tobin (Ed.), *The UN Convention on the Rights of the Child: A commentary* (pp. 281–306). Oxford University Press.

відновленню зв'язку між індоктринованими неповнолітніми та державою походження, її культурною спадщиною, мовою і суспільством. Слід підкреслити, що, щонайпізніше, з моменту початку повномасштабного вторгнення для “відпочинку” в РБ українські діти повинні мати російські документи. У відносинах з РБ вони визнаються громадянами РФ⁹¹. Діяння, спрямовані на підробку, приховування або знищення документів, що засвідчують особу дитини, є не лише порушенням статті 8 Конвенції про права дитини, але також порушенням статті 24 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права⁹².

У контексті вивезення українських дітей на територію РБ крізь призму статті 11 Конвенції про права дитини є вагомими підстави вважати, що можливе незаконне переміщення та неповернення дітей наносить вагому шкоду їхній ідентичності. У кожному випадку вивезення неповнолітніх громадян України, поряд з порушенням статті 8 також фіксується порушення статті 30, а саме права **поглинати свою культуру, сповідувати свою релігію та користуватися своєю мовою**, бути захищеним від втручання в ідентичність і мати **поступальне виховання**, стало не лише з погляду його безперервності, але й з урахуванням етнічного, культурного та мовного походження⁹³. З цією статтею перегукуються положення статті 94 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни⁹⁴.

Варто зазначити, що індоктринація, яка є невід'ємною складовою “відпочинку” українських дітей у закладах на території РБ, є порушенням **права дитини на свободу думки** (стаття 13 Конвенції про права дитини) та **на освіту** (стаття 30 Конвенції про права дитини). Заборона індоктринації є фундаментальним принципом, закріпленим у практиці Європейського суду з прав людини⁹⁵. У рішенні по справі “К’елдсен проти Данії” Суд постановив, що “держави, виконуючи взяті на себе функції щодо освіти та навчання, повинні дбати про те, щоб інформація або знання, включені до навчальної програми, передавалися об’єктивно, критично та плюралістично”. З цього

⁹¹ <https://www.dw.com/ru/ukrainskih-detej-nezakonno-vyvozat-v-belarus-otvetit-li-za-eto-lukasenko/a-65399019>

⁹² https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

⁹³ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

⁹⁴ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

⁹⁵ <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1376&context=elj>

погляду індоктринація з боку Росії та Білорусі є інструментом викорінення різноманіття, зокрема культурного, що більш глибоко висвітлено в дослідженні за посиланням у виносці⁹⁶. Про перейняття РБ “освітніх стандартів” РФ та поширення їх на українських дітей більш детально згадано в параграфі Програма “оздоровлення” українських дітей у Білорусі.

Хоча ЄСПЛ не розглядав випадки т.зв. політичної індоктринації, її протиправність закріплена в рішеннях Міжамериканської комісії з прав людини⁹⁷. Заборона індоктринації поширюється як на формальну, так і на неформальну освіту⁹⁸.

Повертаючись до права на ідентичність, згідно з Загальним коментарем №14 Комітету з прав дитини право на її збереження має бути врахованим при оцінці найкращих інтересів неповнолітнього⁹⁹. Беручи до уваги, русифікацію та індоктринацію українських дітей на території РБ, що завдає вагому шкоду ідентичності неповнолітніх, є підстави вважати про **порушення принципу найкращих інтересів дитини** і, відповідно, статті 3 Конвенції про права дитини. Дана обставина робить протиправними не лише русифікацію та індоктринацію неповнолітніх громадян України, але й **вивезення** на територію РБ як таке. Дане твердження ще більш релевантне для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дозвіл на вивезення яких до Білорусі жодного разу не був отриманий зі сторони компетентних органів влади України.

Що стосується “дозволу на вивезення”, який був наданий батьками або іншими законними представниками, слід брати до уваги наступні міркування Комітету ООН з прав людини, які містяться в Загальному коментарі №17. Експерти наполягають, що Конвенція про права дитини, справді, визнає провідну роль батьків щодо виховання дітей, втім, в окремих випадках зловживання з боку батьків, найкращі інтереси дитини вимагають втручання держави. Мова йде не лише про жорстоке поводження, але й нехтування

⁹⁶ <https://almenda.org/doslidzhennya-zmistu-shkilnykh-pidruchnykiv-rosiyi/>

⁹⁷ The Situation of Human Rights in Cuba, Inter-Am. Comm'n. H.R., OEA/Ser.L/V/II.61, doc. 29 rev 1 Conclusions, para. 22 (1983)

⁹⁸ See Lautsi (GC), 2011-III Eur. Ct. H. R. 61 (Malinverni, G., dissenting)

⁹⁹ <https://www.icj.org/sogiuinjurisprudence/general-comment-no-14-on-the-right-of-the-child-to-have-his-or-her-best-interests-taken-as-a-primary-consideration-art-3-para-1-crccgc14-29-may-2013/>

правами дитини, право на ідентичність серед яких, як було згадано вище, відіграє основоположну роль. Більше того, беручи до уваги порушення принципу найкращих інтересів дитини в ході такого вивезення, “дозвіл батьків/інших законних представників” **не може** розглядатися як обставина, яка легітимізує саме вивезення, а також подальшу індоктринацію, русифікацію та мілітаризацію. У той же час, у зв’язку з неспроможністю підтвердити або спростувати повернення українських дітей на окуповані території, а також зважаючи на спірність законності підстав для їхнього вивезення до РБ, наразі однозначно кваліфікувати воєнний злочин (стаття 8 (2) (b) (viii) Римського статуту) та злочин проти людяності (стаття 7(1)(d) Римського статуту) у формі депортації не видається можливим.

Що стосується мілітаризації програм “відпочинку” на території Білорусі слід підкреслити, що **право дитини на освіту** є не лише питанням доступу, але й змісту. Дитина має право на освіту, зміст якої міцно вкорінюється в універсально визнаних цінностях. Відповідно до статті 29 Конвенції про права дитини своєрідним “маркером” універсальності є принципи, проголошені в Статуті ООН. Таким принципом згідно з пунктом 4 статті 2, є заборона застосування сили та погрози силою¹⁰⁰. У даному контексті також доречно згадати перше положення з Преамбули Статуту ЮНЕСКО: “оскільки війни починаються в свідомості людей, саме в свідомості людей необхідно створити захист миру”. Натомість, що РФ, що Білорусь зумисно мілітаризують неповнолітніх як з числа власних громадян, так і громадян України.

Стаття 51 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни передбачає **абсолютну заборону** будь-якого тиску чи пропаганди, спрямованої на забезпечення добровільного вступу до збройних сил супротивної держави. Важливо звернути увагу, що діти, які повертаються з РБ, заявляють про наміри стати російськими військовими, що свідчить на користь порушення даної статті, метою якої є захист цивільного населення окупованої території від дій, які ображають їхні патріотичні почуття та підривають вірність власній державі. Варто зауважити, що у ході ухвалення тексту статті окремі делегації виступали за виключення з тексту пропаганди,

¹⁰⁰ https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

спрямованої на забезпечення добровільного вступу до збройних сил супротивної сторони. Ця пропозиція була відхилена у зв'язку з тим, що **пропаганда**, по суті, є лише замаскованою формою примусу¹⁰¹. Таким чином, мілітаризація освіти, зокрема в рамках “відпочинку” українських дітей у таборах на території РБ у ході збройного конфлікту між Україною та РФ, в якому Білорусі належить статус “союзної держави”, *prima facie*, має ознаки воєнного злочину, передбаченого статтею 8(2)(a)(v).

Політика, спрямована на вивезення українських дітей до РБ з подальшою русифікацією, індоктринацією та мілітаризацією, потенційно може бути кваліфікованою як злочин проти людяності відповідно до статті 7(1)(k). У результаті її широкомасштабної імплементації завдається серйозна шкода психічному здоров'ю дітей, які стають жертвами зміни ідентичності. Як було продемонстровано вище, така політика тягне за собою порушення відразу кількох статей Конвенції про права дитини та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Більше того, в її основі лежить **непряма дискримінація** відразу за двома ознаками: *віком* (неповнолітні особи) та *національністю* (українські громадяни), за якою до українських дітей ставляться так само як до російських та білоруських, попри те, що вони перебувають у різних умовах та в різних правових статусах (українські діти мають додатковий захист як цивільні особи з окупованої території та іноземні громадяни).

Відповідно до рішення ЄСПЛ у справі “Тлімменос проти Греції” “нездатність держави забезпечити різне ставлення до осіб, які перебувають у суттєво різному становищі, може становити дискримінацію”¹⁰². У справі Дерксен проти Нідерландів Комітет з прав людини прямо розглянув поняття непрямой дискримінації, заявивши, що “стаття 26 (Міжнародного пакту про громадянські та політичні права) забороняє як пряму, так і непрямую дискримінацію, причому останнє поняття пов'язане з заходами, які можуть бути нейтральними на перший погляд без будь-яких намірів проводити дискримінацію, але які, проте, призводять до дискримінації через свій винятковий або непропорційний несприятливий вплив на певну категорію

¹⁰¹ <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/article-51/commentary/1958?activeTab=undefined>

¹⁰² Thlimmenos v. Greece. ECHR. Application no. 34369/97, Judgment of 6 April 2000, § 44

осіб”¹⁰³. Відтак, у той час як російські та білоруські діти на території РБ можуть зберегти свою національну ідентичність, українські діти зумисно позбавлені такого права, що з погляду на масштабність та систематичність може бути кваліфіковано як **дискримінаційне переслідування** згідно зі статтею 7(1)(h) Римського статуту.

Намір викоринити українську ідентичність вивезених до РБ дітей свідчить також на користь того, що особи, які беруть участь в даному процесі, поділяють спеціальний умисел РФ, спрямований на знищення української нації. З-поміж іншого, такі діяння можуть бути кваліфіковані в майбутньому як *співучасть у вчиненні геноциду* згідно з визначенням, закріпленим у статті 2(е) Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього¹⁰⁴ та у статті 6(е) Римського статуту¹⁰⁵.

Висновок

За результатами аналізу відомостей з відкритих джерел вдалося встановити 8 закладів перебування українських дітей на території Білорусі з моменту початку повномасштабного вторгнення. Крім того, ідентифіковано 2 місця розміщення у віданні Білоруської православної церкви, де неповнолітніх з окупованих територій України приймали у 2015-2016 роках.

Встановлено, що понад 3000 українських дітей були вивезені під проводом відпочинку, оздоровлення або реабілітації у 2021-2022 роках, хоча остаточна цифра може бути більшою, враховуючи, зокрема, і тих, кого переміщували з 2015 року. Серед неповнолітніх - діти 5-16 років, переважно, сироти, позбавлені батьківського піклування, діти з інвалідністю та ті, хто перебуває у складних життєвих умовах.

¹⁰³ Derksen v. The Netherlands. HRC: Communication No. 976/2001, Views of 1 April 2004

¹⁰⁴ https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

¹⁰⁵ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Програма перебування українських дітей у РБ включає русифікацію (навчання російською мовою, занурення у простір “Русского мира”, залучення до традицій православ’я тощо) та мілітаризацію (військово-патріотичне виховання, пропаганду війни, глорифікацію подвигів радянських та російських військових, зокрема учасників т.зв. СВО).

До організації та проведення “відпочинку” залучені вищі посадові та приближені до них особи РБ, зокрема родичі Президента Олександра Лукашенка. Фінансування програм відбувається, переважно, за рахунок бюджету Союзної держави, а також за кошти великих промислових суб’єктів Білорусі та російських бізнесменів, пожертвування вірян і внески до Благодійного фонду Олексія Талая, який фактично очолює оперативну діяльність по вивезенню українських дітей. Свою роль у даному процесі відіграють провладні громадські організації, державні медіа та колаборанти безпосередньо на окупованих територіях.

Індоктринація, русифікація та мілітаризація, які супроводжують вивезення неповнолітніх громадян України в РБ є порушенням права на збереження ідентичності, зокрема громадянства, права на освіту, свободи думки та совісті, принципу найкращих інтересів дитини. Окремі складові “відпочинку” в білоруських закладах мають ознаки воєнного злочину та злочину проти людяності, а сама політика свідчить про можливу співучасть Білорусі у вчиненні геноциду проти української нації.

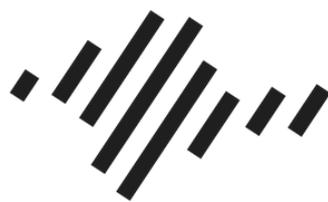
Політика вивезення неповнолітніх українських громадян на територію РБ потребує подальшого вивчення та аналізу, не лише на основі інформації, отриманої з відкритих джерел, але й свідчень, відібраних незалежним компетентним органом у самих дітей та їхніх законних представників. Переміщення неповнолітніх з окупованих територій у Білорусь має стати об’єктом постійного моніторингу з боку неупереджених інституцій, зокрема системи ООН. У даному контексті слід взяти до уваги “запрошення” відвідати місця утримання неповнолітніх, зроблене заступником міністра закордонних справ РБ Юрієм Амбразевичем Спеціальній представниці Генерального секретаря ООН з питань дітей і збройних конфліктів Вірджинії Гамбі, та запевнення у “готовності” білоруської сторони зміцнювати взаємодію з її

офісом з метою забезпечення принципу найкращих інтересів дитини¹⁰⁶. Крім того, вільний та безперешкодний доступ до закладів, де перебувають її неповнолітні громадяни, має бути наданий і Україні.

Програма відпочинку та оздоровлення українських дітей має узгоджуватися з державою їхнього громадянства - Україною. У ній не може бути складових, спрямованих на русифікацію та мілітаризацію. Дозвіл України слід запитувати щоразу перед організацією нових подорожей. Він є визначальною умовою, яка може легітимізувати відповідні діяння.

Рішучість продовжити вивезення українських дітей у РБ, непрозорість даного процесу, ставлення до неповнолітніх як до громадян Росії, програма “відпочинку” свідчать на користь протиправності такої політики. Однак, остаточне рішення щодо юридичної кваліфікації та притягнення винних осіб до відповідальності має бути ухвалене компетентними органами як на національному, так і на міжнародному рівні.

¹⁰⁶ <https://s-k.by/ru/politics-news-ru/view/nedetskie-igry-s-34212-2023/>

Regional
Center for
Human Rights

REGIONAL CENTER FOR HUMAN RIGHTS

2023